

Convivenza – mund da lavur – vegliadetgna

«Marellas» dal Radio Rumantsch sin disc compact, part 26

Cumprar prinzi e princessas en l'Internet

En Svizra datti 1,25 milliuns singles. Bliers han avunda dad esser sulets. En l'Internet tschertgan els lur partenari da siemi. Ina da las plattafurmas las pli enconusentas è parship.ch. Questa bursa empermetta da far or da singles solitaris pèrins fortunads. Il recept da success è in test psicologic che duess mussar tge persunas ch'armoniseschan il meglier. Ma po quai funcziunar? E tge experientschas fan persunas sin bursas sco parship.ch? La Marella ha rimnà in pèr respostas. (Emissiun dals 18 da settember 2011; redacziun: Sara Hauschild).

Buns camarats?

Il film «Intouchables» è in grond success, betg sulettamain en Frantscha. El sa basa sin ina vair'istorgia da dus amis,

dus camarats.

Cler, nus tuts avain relaziuns socialas pli fermas e pli luccas, ma sajas sincer, quants vairs

amis avain nus propi? Tge dovri per ch'in'amicizia tranter dus umens possia tegnair prest ina vita entira? La Marella ha inscuntrà dus camarats e prenda il temp da tadlar tiers. Tadlar tiers, er quai è impurtant en in'amicizia. (Emissiun dals 4 da mars 2012; redacziun: Andrin Willi).

«No maridain be subit...»

...scha no surgnin la pussibilità». Quai di Jachen Andry. E cun «no» è manegjà el e ses partenari Kees Idenburg. Jachen e Kees èn in pèr dapi blers onns. In pèr omosexual. Els vivan a Scuol e sa sentan bain ed acceptads da la societad. Ma els vegnan discriminads dal stadi, din els. Ina nova lescha federala duai porscher a pèrs omosexuals la pussaivladad da sa registrar. Quai è in emprim pass ch'els dus umens beneventan fitg. Ma l'egualità è garantida pir cur che la lètg civila davena accessibla per tuts, manegjan els. En la Marella din els pertge. Ed els raquantan er da lur relaziun e da lur interess cuminaivels. (Emissiun dals 16 da matg 2004; redacziun: Maria Cadruvi).

Grazia!

In pled en bleras situaziuns

Tgi che dumbra ils grazias d'in entir di dovra dapli ch'els tschingt dets d'in maun. Engraziar è maniera, è disa, è usit. Ma dir engraziel è er floscla. Baininqual grazia sa schluita sur noss lefs senza ch'il chau ed il cor sajan da la partida. Da l'autra vart è baininqual olma sensibla permalada sch'i na vegn betg in engraziel. La Marella tematisescha in pled che tuts enconuschan, in pled da mintgadi, in dals emprims plects en noss vocabulari. (Emissiun dals 19 da settember 2004; redacziun: Maria Cadruvi).

Tschau Ti!

In' emissiun sur dal Ti ed il Vus

Co di l'uvestg al papa? E co di Blocher a ses collavuraturs? E pertge di Felicia Meriardo Vus a ses bab, ma Ti a ses schef ch'è cusseglier guvernativ? Nov persunas respundan en la Marella a la dumonda «Ti ubain Vus?» Betg ina gronda chausa pudess ins crair. E tutina in document dal temp ch'è sa midà. «Ils vegls en il vitg han schon pli gugent sche nus schain Vus ad els», ha ina scolara da Vella manegjà. Ed ella ha cuntinuà: «Sche nus schain tschau – ed els respundan «buna saira», lura savain nus.» (Emissiun dals 21 d'avrigl 2002; redacziun: Maria Cadruvi).

«Dar e tour fa bun cour»

Quai di in proverbio ladin. Dar e prender è la devisa en blers muments da la vita

La fasa da la vita suenter la pensiun daventa adina pli lunga ed oramai pli centrala.

FOTO: PD

privata, betg sulettamain da Nadal. La Marella ha vuli savair sch'è bain quai valia er là nua ch'i va per la liongia, pia en il mund da las fatschentas, ubain en la politica, u en connex cun la protecziun da la natira u schizunt en ils affars cun il char Segner. Gisula Tscharner, Anita Mazzetta, Duri Bezzola e Pietro Peduzzi prendan posiziun envers il proverbio ladin. (Emissiun dals 24 da december 2006; redacziun: Maria Cadruvi).

Tge gieus vegnan fatgs qua?

Che la vita po esser in gieu è ina veglia idea. Ch'i vegn fatg gieus er là nua che gliud lavura ensemen è bain cler, gieus uffizials ed inuffizials. Il sociolog franzos Michel Crozier di schizunt ch'els gieus sajan quai che tegnia ensemen ina fatschenta ubain in'organisaziun. Zita Küng, cussegliadra da comunicaziun ed organisaziun, ha scrit in cudesch davart quest tema («Was wird hier eigentlich gespielt»). Ella animescha da betg vesair ils gieus sco insatge negativ, ma bain sco insatge creativ. «Durchschau Sie das Spiel!», di ella. En la Marella raquinta ella pertge ch'igl è impurtant da sa participar al gieu. E cun tge tenuta. (Emissiun dals 15 da schaner 2006; redacziun: Maria Cadruvi).

«Tras la lavur a l'onur».

Tge impurtanza ha per nus oz la lavur?

En discurs cun persunas nunenconuschantas fa il pli tard suenter duas minutas insatgi la dumonda: «E tge fashais Vus da professiun?» Questa dumonda ans dat la pussaivladad da classifitgar noss visavi. Ed er nus sez ans definin savens entras nossa clamada. Tge impurtanza ha la lavur e tgenina dain nus ad ella? Tge vul dir far carriera? Co è quai, sch'ins n'ha nagina piazza da lavur? E tge consequenzas ha tut quai per noss bainstar? La Marella ha discurrì cun ina cussegliadra da professiun, cun in manager d'in center regional d'intermediaziun da lavur e cun in anteriur schef ch'è oz artist da tun e sun. (Emissiun dals 2 da matg 2004; redacziun: Guadench Dazzi).

Pendularis – sin viadi tranter lavur e dachasa

Cun tren, cun auto u cun velo... di per di penduleschan passa 32 000 persunas en il Grischun. La Marella ha accompagna trais pendularis sin lur viadi e dat in sguard en il futur dal pendular. Tge dovri per in'infrastructura da traffic? E quant duain ils pendularis surpigliar dals custs? Pendular è ina da las grondas sfidas en il traffic sin via e binaris. (Emissiun dals 30 d'october 2011; redacziun: Pia Plaz).

Service inclus – ed ils bunamauns?

En Svizra vala oz il princip dal «service inclus». Il bunamaun è pia teoretica-

main danvanz. En ina curta retschertga al telefon vul la Marella eruir co che quai sa preschenta oz en la pratica cun ils bunamauns – tar coiffeurs, tar taxis ed en ustarias. Plinavant vai per bunamauns e la taglia ed i va er per «tempi passati». Ermina Cajochen ch'ha lavurà sia vita en la gastronomia e hotellaria raquinta da la muntada ch'els bunamauns avevan pli baud. (Emissiun dals 11 da favrer 2007; redacziun: Maria Cadruvi).

«Jau sun led che jau hai in'occupaziun» – programs da lavur per dischoccupads

En il Grischun datti passa 1722 persunas ch'èn senza lavur. Quai tenor la statistica da l'october 2010. En tut tschertgan dapli che 3000 persunas ina piazza. Tranter questas èn er persunas ch'èn occupadas en in program da l'Uffizi chantunal da lavur. La Marella preschenta intgins da quests programs da lavur (Pro Viv, Gastro Cantina, Regio 18:24, Program da giuventetgna Funtauna) e discorra cun ils manaders e cun persunas che lavuran là. (Emissiun dals 21 da november 2010; redacziun: Hubert Giger).

Viver u survivor cun il minimum d'existenza

Signur «A» gudogna 4000 francs il mais. Cun quella paja sto el nutrir ina famiglia da quatter persunas. Ma er sche la famiglia viva fitg modest – cun 200 francs per mangiativas l'emna, senza vacanzas ed er senza auto – ils raps na bastan betg. La famiglia «A» è in tipic exempel da «working poor» – per survivor dovran els adina puspè sustegn da l'Uffizi dal servetsch social. En la Marella dal Radio Rumantsch discurren «A» ed auters pertutgads da lur problems finanzials e da las consequenzas. Plinavant raquinta Robert Cajacob da las experientschas ch'el rimna dapi 15 onns sco manager dal Servetsch social regiunal da la Surselva. (Emissiun dals 21 da mars 2004; redacziun: Sara Hauschild).

Ushè ditg sco pussaivel a chasa – ina reportascha da la Spitex

Il grond giavisch da blera gliud attempada è da restar a chasa uschè ditg sco be pussaivel. Savens accompognan ils confamigliars las persunas pli veglias. Adina dapli umans profiteschan però er dals differents servetschs da la Spitex. La Marella dat in sguard davos las culissas da l'organisaziun che sustegna ils confamigliars e ch'è pli e pli ina pitga impurtanta da noss sistem da sanadad. Cun Mengelsa Pitsch, la tgrunza da malsaus ed intermediatura da la Spitex Val Müstair, fa la Marella visita en trais chasadas jauras che profiteschan dals differents servetschs da la Spitex. (Emissiun dals 9 d'avrigl 2006; redacziun: Sara Hauschild).

Il dachasa en la vegliadetgna

Mintgin(a) vul restar e viver en la vegliadetgna a chasa en las atgnas quatter parais uschè ditg sco pussaivel. Cun agid da confamigliars u er grazia al sustegn dal servetsch da la Spitex è quai savens l'alternativa per betg stuar ir en ina chasa d'attempads. Cur ch'i na va dentant betg pli da viver a chasa, èn instituziuns da tgira l'alternativa. (Emissiun dals 21 d'october 2012; redacziun: Anna Caprez).

Tecnologia en la vegliadetgna

La tecnologia è preschenta di per di – saja cun telefonins, televisions, apparats da tuttas sorts, computers ed internet. Oravant tut l'Internet cun ina pluna infurmaziuns sa dera en in grond tempo. Sulettamain 40 pertschient da las persunas sur 65 onns en Svizra dovran dentant l'Internet. Co e daco dovran persunas en la vegliadetgna la tecnica – daco na dovran bleras betg ella? Ed èn persunas che n'han betg access a tecnologies sco l'Internet sclausas d'ina part da las infurmaziuns dal mintgadi? (Emissiun dals 19 da december 2010; redacziun: Esther Berther).

Viver en ina chasa da vegls

Bliers teman il mument ch'els ston ir a star en ina chasa da vegls; ins n'è betg pli sur sasez e sto passentar ils ultims onns en in ambient nunusità. La Marella fa ina visita en trais chasas da vegls e vegn ad in resultat che fa smirvegliar: Ils blers cussadents èn suenter in tschert temp fitg cuntents cun lur nov dachasa. A Cumbel ans maina Gion Risch Blumenthal (74) tras l'entira chasa, a Savognin discurren nus cun Maria Candrea (99), ch'è ida cun 97 onns en la chasa da vegls, ed a Scuol raquantan duas cussadents co ch'ellas sa sentan. (Emissiun dals 13 d'october 2002; redacziun: Daniela Cavelti).

24 uras en Casa Sogn Giuseppe a Cumpadials

Activitad, animaziun e festas d'anniversari – en Casa Sogn Giuseppe. Ina chasa d'attempads cun 30 abitants, ina chasa spir vita durant il di. La saira vegni pli quiet en chasa. La notg dentant marscha puspè insatge. La Marella è stada sin ils chaltgogns dal servetsch da notg, ha visità in'ura d'activitad e fatg festa d'anniversari. A pled vegnan las collavuraturs da la chasa, ma sa chapescha er ils avdants. (Emissiun dals 18 da mars 2007; redacziun: Valentin Schmed).

Pensiun – depressiun

La pensiun, sco mintga mument da passadi, è in mument da reflexiun, di Giosch Albrecht. Tgi ch'è enfin là s'orientà mo vers la lavur vegn ad avair grev. Paper Denoth ha mintgatant gi grev gia avant la pensiun. E cur ch'el è stà pensi-

unà è ses anim melanconic sa mussà anc pli savens. El raquinta da quest temp e quai fa er Romano Plaz. Lez ha cuntunzunt gi da cumbatter cun sias temas. (Emissiun dals 19 da november 2006; redacziun: Maria Cadruvi).

Alzheimer –

cur ch'ins emblida quai ch'ins saveva

«Sin sias spassegiadas da primavaira facheva ella anc bels puschels flurs. Uss che l'Alzheimer è avanzà, poi capitar ch'ella metta er flurs cun il chau engiu en ses matgs», raquinta Rosa Pinggera da Scuol ch'ha accompagna il davos mais ina dunna cun questa malsogna. Georg Buchli da Sent ha decidì avant pauc temp da metter sia dunna ch'ha Alzheimer en ina partiziun da tgira. I na gieva simplamain betg pli auter. Quest'experientscha ha fatg gia avant onns er Maurus Carigiet da Breil. En il Grischun datti 2200 persunas ch'han Alzheimer ed i dat adina pli bleras, di il neurolog Martin Caderas. (Emissiun dals 16 da settember 2007; redacziun: Maria Cadruvi).

Viver cun ed il medem mument senza sia dunna

Gion Netzer da Savognin viva dapi 5 onns e mez sulet. Sia dunna Marion viva mo 10 minutas davent dad el. Ina vita en il coma dasdà. 5 onns e mez en ils quals Gion drizza sia vita cumplettamain tenor la vita da sia dunna. Sasez emblida el. El n'è betg cuntent cun sia vita, n'arriva dentant er betg da laschar ir sia dunna. (Emissiun dals 9 da favrer 2014; redacziun: Violanta Rominger).

La vita va vinavant! Trais vaivs raquantan

La mort da sia dunna saja stà in grond tagl en sia vita. El haja dentant decidì da betg restar rentà en la tristezza, mabain d'avair plaschair da viver vinavant. Quai di Beni Hendry da Sedrun. El è daventà vaiv cun 46 onns. Tona Collet da Riom è vegni vaiv cun 69 onns ed er el punctescha che la vita va vinavant. El ha chattà ina nova camarata e passenta oz ina buna part da ses temp cun quella. Andreas Catrina da Pignia che stat a Cuira è daventà vaiv cun 80 onns. Ses uffants hajan manegjà ch'il bab vegnia senz'auter a pudair sa duster suenter la mort da la mamma. Lungurella haja el sin il pli las dumengias. Tschels dis zambregia el gugent cun fier vegl. (Emissiun dals 14 da november 2004; redacziun: Maria Cadruvi).

Ils morts ston ins laschar ir. Trais vaivs raquantan

Ils morts na dastg'ins betg tegnair enavos, quai haja ella udi ina giada, ha Nina Berni raquinta. Cur che ses um Peter è mort d'ina mort andetga aveva ella 24 onns e dus uffants pitschens. Ils trais uffants da Franca Battaglia eran creschids cur ch'ella è vegnida vaiva. Ses um Silvio ha gi in infarct dal cor dad ir cun skis. Ed ella è restada enavos cun in'interpresa da construcziun ch'ha fatg blers quitads ad ella. Tar Corina Dürmüller, ch'ha 68 onns, èn las regurdientschas da la mort e da la malsogna da ses um Toni anc fitg frestgas. Ella è vegnida vaiva avant pauc mais. Il pli grev saja quasi stà per ella da stuar vesair co ch'el pativa e gieva enavos da di en di. (Emissiun dals 21 da november 2004; redacziun: Maria Cadruvi).

La preschentaaziun:

«Marellas» dal Radio Rumantsch: Contribuziuns emessas ils onns 2001–2015, accessiblas en la Biblioteca chantunala sin disc compact.

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=4734
www.chatta.ch